

“Rosja i Zachód od Aleksandra do Putina. Honor w stosunkach międzynarodowych”[1] (ang. “Russia and the West from Alexander to Putin. Honor in International Relations”) autorstwa Andreja P. Cygankova[2] to pasjonujące spotkanie z mentalnością społeczeństwa rosyjskiego poprzez pryzmat wybranych wydarzeń z historii najnowszej i nowożytnej Rosji, od czasów carskich, przez bolszewizm, Związek Radziecki i Federację Rosyjską.

Andrej P. Cygankov, Rosjanin i rosjoznawca, obecnie profesor Wydziału Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych na Uniwersytecie Stanowym w San Francisco, absolwent Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego; tytuł doktorski uzyskał na Uniwersytecie Południowej Kalifornii w 2000r. Opublikował m.in. “National Identity and Foreign Economic Policy in the Post-Soviet World” (2001), “Russia’s Perception of American Ideas after the Cold War” (2004), “Anti-Russian Lobby and American Foreign Policy (2009)” oraz podręcznik akademicki “Russia’s Foreign Policy” (trzecie wydanie w 2013). W Rosji najbardziej znane książki jego autorstwa to: “Russian Science of International Relations” (2005, współred. z Pavlem Cygankovem) i “International Relations: Traditions of Russian Political Thought” (2013).

W Polsce niestety nie ukazała się żadna z wyżej wymienionych pozycji.

HONOR W STOSUNKACH
MIĘDZYNARODOWYCH:
ROSJA I ZACHÓD

***

Anita Sęk

***

Analiza na podstawie:

Andrei P. Tsygankov:
*Russia and the West from
Alexander to Putin.
Honor in International
Relations*

Cambridge University Press,
Cambridge 2012, 317p.

O “ ROSJI OD ALEKSANDRA DO PUTINA. HONOR W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH”

Dwa cytaty otwierające dzieło Cygankova stanowią zarówno doskonałe wprowadzenie jak i podsumowanie koncepcji zawartych w opracowaniu. Pierwszy z nich, przypisany autorstwu cara Aleksandra II, zarysowuje istotę honoru w rosyjskim rozumieniu zarówno człowieczeństwa, jak i państwowości:

„[w] życiu państw, tak samo jak w życiu jednostek są momenty, kiedy trzeba zapomnieć o wszystkim poza obroną honoru”. [3]

Drugi cytat - słowa Roberta Legvolda, wyjaśnia czytelnikom potrzebę sięgania głębiej, pod powierzchnię widzianych z zewnątrz mechanizmów, celem prawdziwego ich zrozumienia:

„Adept nauk politycznych, który spogląda li tylko na wzorce zachowań bez rozumienia znaczeń, które aktorzy nadają zarówno swoim własnym, jak i działaniom innych, jest specjalistą od cieni.” [4]

Celem autora jest odkrycie motywów postępowania państwa rosyjskiego w polityce międzynarodowej. Dowodzi on, iż specjaliści, komentatorzy i decydenci polityczni zajmujący się Rosją, podzieleni są na dwa główne obozy: na tych, którzy uważają Rosję za adaptacyjny i niezagrażający Zachodowi kraj, oraz tych, którzy postrzegają to państwo jako ekspansjonistyczne i nieprzestrzegające przyjętych norm międzynarodowych. Tymczasem Cygankov zauważa trzy schematy postępowania Rosji w stosunkach z Zachodem, które mogą być analizowane w oparciu o swoiste rosyjskie poczucie honoru:

1. Współpraca;
2. Reakcja obronna;
3. Ofensywna asertywność.

Rosyjski koncept honoru przejawia się zarówno na poziomie indywidualnym, jednostkowym, jak i społecznym, definiowanym jako kwestia wagi państwowej. Według autora, honor Rosji jest i był od zawsze definiowany przez Rosjan jako bycie częścią świata zachodniego i obrona jego podstawowych wartości (chrześcijańskich). Jednocześnie, rosyjskie „kulturowe soczewki” były i są inne od zachodnich, co wynika z historycznego zróżnicowania rozwoju i współczesnych wydarzeń. Trwająca niemal tysiąclecie ciągła obawa o bezpieczeństwo terytorium, wynikająca z braku naturalnych granic imperium sąsiadującego z ekspansjonistycznymi rywalami (od Mongołów, poprzez Napoleona, Polskę, do Hitlera, a współcześnie NATO), leży u źródeł asertywnej obrony i potrzeby imperialistycznych kontr-ofensyw. To wielowiekowe zagrożenie dezintegracji wykreowało poczucie inności od reszty chrześcijańskiej (ale nieprawosławnej) Europy, dodatkowo wzmocnione przez fakt braku uznania przez Zachód za ‘jednego ze swoich’.

O METODOLOGII

Zasadzając swą analizę na kwestii honoru, Cygankov odrzuca jednocześnie możliwość zastosowania li tylko realizmu, który ograniczyłby się do pojęć ‘twardego bezpieczeństwa’: potęgi państwa, prestiżu, interesu narodowego, tj. bez sięgania do roli kultury i idei w międzynarodowych interakcjach. Zamiast tego proponuje on połączenie realizmu z aparatem pojęciowym konstruktywizmu. Analiza przeprowadzona jest na 10 przykładach w trzech wymienionych wyżej schematach postępowania.

W ramach (1.) współpracy z Zachodem, są to:

- 1) Święte Przymierze (1815-53), ustanowione po klęsce Napoleona, trwające do wojny krymskiej.
- 2) Triple Entente (1907-17), sojusz Rosji z Francją i Wielką Brytanią przeciwko rosnącemu zagrożeniu ze strony Niemiec.
- 3) Bezpieczeństwo zbiorowe (1933-39), sowieckie wysiłki równoważenia rosnących ambicji międzynarodowych Hitlera.
- 4) Wojna z terroryzmem (2001-05), zbliżenie Rosji i Zachodu po atakach na World Trade Centre 9 września 2001 r.

Przykłady (2.) postawy obronnej to:

- 1) Koncentracja/skupienie po wojnie krymskiej (1856-71).
- 2) Sowiecka pokojowa koegzystencja (1921-39).
- 3) Powstrzymanie ekspansji NATO po zimnej wojnie (1995-2000).

W kwestii (3.) asertywności, badanymi przykładami są:

- 1) Wojna krymska (1853-56).
- 2) Początek zimnej wojny (1946-49).
- 3) Wojna rosyjsko-gruzińska (2008).

WNIOSKI CYGANKOVA

Podsumowując, autor zauważa, że tak długo jak Moskwa ma poczucie dostatecznego uznania i wzajemności ze strony zachodnich stolic, jest ona gotowa działać ramię w ramię ze swym 'znaczącym innym'. Jednakże, gdy Zachód kwestionuje rosyjską odmienną i symboliczne poczucie honoru, Rosja ma tendencję do przyjęcia pozycji obronnej lub asertywnej ofensywy.

Według Cygankova, z wyjątkiem Świętego Przymierza, wszystkie pozostałe próby współpracy z Zachodem nie powiodły się. Historia wskazuje, że Rosja jest w stanie osiągnąć sukces w obronie swych interesów wtedy, gdy jej ocena sytuacji międzynarodowej razem z zagrożeniami i możliwościami, które z niej wynikają, jest raczej bliższa niż dalsza ocenie państw Zachodu. Co więcej, autor wyjaśnia, że tak długo jak Zachód i Rosja nie zrozumieją swoich historycznych przekonań, ambicji i honoru, tak długo nie będą one w stanie nie tylko uszanować wzajemnie swoich działań, ale jakkolwiek współpraca na arenie międzynarodowej w sprawach uważanych za delikatne będzie niemożliwa.

KOMENTARZ

Monografia "Rosja i Zachód od Aleksandra do Putina. Honor w stosunkach międzynarodowych" autorstwa Andreja P. Cygankova jest przejrzyste i logicznie skonstruowaną pracą, napisaną klarownym językiem i doskonale udokumentowaną, co sprawia, że pasjonującą lekturę znajdą w niej nie tylko specjaliści tematyki, ale i ci dopiero rozpoczynający przygodę z badaniem Rosji w stosunkach międzynarodowych.

Koncepcja nadwyrażania przez Zachód rosyjskiego honoru jest uniwersalna i może pomóc także w wyjaśnieniu szczególnej asertywności rosyjskiej polityki zagranicznej ostatnich kilku lat, zwłaszcza wobec poradzieckich państw tzw. bliskiej zagranicy: Armenii, Gruzji, Mołdowy i Ukrainy, w obliczu podpisania przez nich Umowy stowarzyszeniowej z pogłębioną strefą wolnego handlu z Unią Europejską, a przez to przyjęcia na siebie części europejskiego prawodawstwa (*acquis communautaire*) na szczycie Partnerstwa Wschodniego w Wilnie w listopadzie 2013.[5]

Począwszy od wojny z Gruzją o Osetię Południową i Abchazję w sierpniu 2008 r., niezgoda Rosji na pozycję juniorską w relacjach z Zachodem, do jakiej została zepchnięta po rozpadzie Związku Radzieckiego, i domaganie się międzynarodowego uznania za równego partnera - aktora globalnego, w tym regionalnego jedyne go gwaranta pokoju/*status quo*, stały się fundamentalnymi zasadami polityki zagranicznej Moskwy. By osiągnąć swój cel, Rosja jest nawet gotowa użyć siły. Takie ofensywne zachowanie zasada się zarówno na odrzuceniu 'upokorzenia' lat 90., jak i rosnącej wierze we własne możliwości, co jest wynikiem czynników zewnętrznych (rozczarowanie brakiem uznania ze strony Zachodu za zaangażowanie się w wojnę z terroryzmem i propozycjami nowego modelu integracji europejskiej, ekonomiczne słabnięcie Zachodu spowodowane kryzysem finansowym, przesuwanie się światowych biegunów politycznych ku krajom rozwijającym się typu BRICS i Azji), jak i wewnętrznych (rozwój ekonomiczny dzięki wysokim cenom ropy, ustabilizowanie sytuacji politycznej za czasów rządów Władimira Putina itp.).

Niemniej, przeanalizowawszy materiał pozostawia pewne wrażenie naciągnięcia koncepcji honoru do możliwości zastosowania go jako oryginalnego aparatu analitycznego polityki zagranicznej. Pojawia się więc pytanie, czy wprowadzenie pojęcia honoru wnosi coś nowego do teorii stosunków międzynarodowych, czy nie wystarczyłoby po prostu szersza definicja interesu narodowego, poprzez pryzmat paradygmatu konstruktywizmu?

Drugą słabością opracowania jest metodologiczne *a priori* przyjęcie Rosji i Rosjan za należących do świata Zachodu, gdyż, jak wskazują badania,[6] sami Rosjanie mają problem z samoidentyfikacją narodową, etniczną i kulturową oraz z poczuciem dumy patriotycznej za ojczyznę. Ale na ten temat można przecież napisać tomy opracowań...

PRZYPISY:

[1] Wszystkie tłumaczenia pochodzą od autorki.

[2] Pisownia polska przyjęta przez Bibliotekę Narodową.

[3] „In the life of states just as in that of private individuals there are moments when one must forget all but the defense of his honor.”

[4] The student of politics who looks only at patterns of behaviour but leaves out the meaning that actors give to their own and to each other's conduct turns into a specialist of shadows.”

[5] Por. A. Sęk, Kremlin's 'reactionary strategy' towards its 'near abroad'. The Russian Perspective on the EU's Eastern Partnership”, TEPSA Background Paper December 2013, dostęp: <http://www.tepsa.eu/wp-content/uploads/2013/12/TEPSA-Background-Paper-December-2013.pdf>

[6] Zob. np. "Опрос: большинство россиян не ощущают гордости за страну, BBC Russia, 11.07.2013, dostęp (13.07.2013): http://www.bbc.co.uk/russian/russia/2013/06/130611_russians_pride_inquest.shtml.

Centrum Inicjatyw
Międzynarodowych

ul. Nowowiejska 11/3
30-052 Kraków

www.centruminicjatyw.org
kontakt@centruminicjatyw.org